

คุณลักษณะของพระจักรพรรดิ

พระจักรพรรดิ คือ ราชาของราชาทั้งหลาย พระองค์ทรงครองตำแหน่งจักรพรรดิ ควบพระราชอำนาจอันเกิดจากคุณธรรม อาณาเขตที่พระราชาทรงครอบครองเป็นสิ่งที่แสดง ให้เห็นว่า พระราชอำนาจมีมากหรือน้อย พระจักรพรรดิทรงเป็นใหญ่เหนือราชาทั้งหลาย อาณาเขตของพระองค์จึงมีอยู่ทั่วโลก พระองค์ทรงครอบครองดินแดนมีอาณาเขตตลอดที่ ลอร์ดศึกของพระองค์แล่นยาน ดังนั้น จักรหรือลอร์ดศึก จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจของ พระจักรพรรดิ ดังที่กษีรศวามี ใ้ อธิบายความหมายของคำว่าจักรพรรดิ ไว้ดังนี้

nṛpacakre rājake vartate svāmyena cakram rāṣṭram
vartayati vā cakravartī / ¹

พระจักรพรรดิ คือผู้อยู่เหนือหมู่มราชา อยู่เหนืออาณาจักรของพระราชาคอยพระ-
ราชอำนาจ หรือผู้ยังจักรให้หมุนไปตลอดดินแดนควบพระราชอำนาจ

ในคติของพุทธศาสนาถือว่า ธรรมคืออำนาจของพระจักรพรรดิ เพราะความเป็น
ธรรมของพระจักรพรรดิยอมทำให้ประชาชนเกิดความรักใคร่ศรัทธา และอำนาจที่เกิดจาก
ความรักใคร่ศรัทธาของประชาชนนั้น ย่อมมีอำนาจยิ่งใหญ่กว่าอำนาจอื่น ๆ พระจักรพรรดิ
ทรงครองโลกควบธรรม จักรของพระองค์หมุนไปควบธรรม ดังข้อความจากคัมภีร์มโหระ-
ปุรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ตักนิบาตวรรณา อธิบายคำว่าจักรพรรดิ ไว้ดังนี้

1

Pandurang Vaman Kane, History of Dharmasāstra (Poona :
Bhandarkar Oriental Research Institute, 1973), III p. 66, quoting
Kṣīrasvāmi.

จกั กั วฑุเตคีคี จกั กั วฑุเตคี ๗ ฑมุโม อสุส อฑุคีคี ฑมุมิโก ๗ ฑมุเมเนว
ทสวเชน จกั กั วฑุเตคีวฑุเตน ราชว ชาโคคี ฑมุมราชว ๗ ¹

ชื่อว่าพระจักรพรรดิ เพราะยังจักรให้หมุนไป ชื่อว่า ชัมบิก เพราะมีธรรม ชื่อว่า
ธรรมราชา เพราะเป็นพระราชโดยธรรม คือ ประพฤติจักรพรรดิวัตร 10 ประการ

ฑมุเมเนว จกั กั วฑุเตคีคี ทสกุสลกมุขปดฑมุเมเนว จกั กั วฑุเตคี ๗
คั โหคี จกั กั อปฏิวฑุคิยนคิ ทั เตน เอวิ ปวฑุคิตั อาณาจกั กั
อปฏิวฑุคิยั โหคี ๗ ²

คำว่า ฑมุเมเนว จกั กั วฑุเตคี หมายความว่า ทรงยังจักรให้หมุนไปด้วยธรรม
คือ กุศลกรรมบถ 10 คำว่า คั โหคี จกั กั อปฏิวฑุคิยั หมายความว่า จักรคือ
อาณาที่พระจักรพรรดิพระองค์นั้นยังให้หมุนไปแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นจักรที่ใคร ๆ ไม่สามารถ
ต้านทานได้

5.1 คุณลักษณะของพระจักรพรรดิในวรรณคดีบาลี

ในลักขณสูตร คัมภีร์ที่ชนิทาย ปาฎิกวรรค พระพุทธองค์ประทับที่พระเชตะวัน ทรง
แสดงมหาปรีสลักษณะ 32 ประการ พร้อมทั้งพฤติกรรมที่จะให้ได้ลักษณะนั้น ๆ และตรัสว่าผู้
มีลักษณะอย่างนี้ ย่อมมีคติเป็น 2 คือ ถ้าเป็นคฤหัสถ์ จะได้เป็นพระจักรพรรดิ ถ้าออกบวช
จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะในโลก พระพุทธองค์ตรัสไว้ดังนี้

¹ มโนรตปฐุติยา นาม อังกคตฺรนิทายภูฏกถาย พุคิโย ภาโค (พระนคร :
โรงพิมพ์ตามกุฎราชวิทยาลัย, 2463), หน้า 96.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

ทานี ภิกขเว ทวฤคีส มหาปริสสุส มหาปริสลกขณานิ เขติ สมมุนากตสุส
 มหาปริสสุส เทว ว กติโย ภวนฺติ อนนฺญา ตเจ อการํ อชฺฐาวสตี
 ราชาน โหติ จกฺกวตฺติ ฯ สงฺฆิฏฺฏํ ฯ สเจ โท ปน อการสมฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชฺติ อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพฺพุโ โลเก วิวฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
 มหาปริโส สฺปตฺติฏฺฐิตปาโท โหติ ฯ ยํปี ภิกขเว มหาปริโส สฺปตฺติฏฺฐิตปาโท
 โหติ อิทํปี ภิกขเว มหาปริสสุส มหาปริสลกขณํ ภวตีฯ ปน จปรํ ภิกขเว
 มหาปริสสุส เหฏฺฐาปาทตเลสุ จกฺกานิ ชาตานิ โหนฺติ สหฺสฺสสารานิ สเนมิ-
 กานิ สนาภิกานิ สพฺพการปริปฺรานิ ฯ ยํปี ภิกขเว มหาปริสสุส เหฏฺฐา-
 ปาทตเลสุ จกฺกานิ ชาตานิ โหนฺติ สหฺสฺสสารานิ สเนมิกานิ สนาภิกานิ
 สพฺพการปริปฺรานิ ฯ อิทํปี ภิกขเว มหาปริสสุส มหาปริสลกขณํ ภวตี ฯ
 ปน จปรํ ภิกขเว มหาปริโส อายกปณฺธิ โหติ ฯ ที่สงฺกฺสิ โหติ ฯ มุทฺต-
 อนมฺมุตฺตปาโท โหติ ฯ ชาลมฺมุตฺตปาโท โหติ ฯ อุตฺตสงฺกฺปาโท โหติ ฯ
 เอนิสงฺกฺโย โหติ ฐิตโก ว อโนนมนฺโต อุกฺโกติ ปาณิตเลติ ฆนฺนุگانิ ปริมสฺติ
 ปริมชฺชตี ฯ โกโสหิตวตฺตกฺโขยฺห โหติ ฯ สฺวณฺณวณฺณโณ กายฺจณสนฺนิภกฺโข ฯ
 สฺขมฺมจฺจวี โหติ สฺขมฺมตฺตา จวียา รโธชฺจลฺลํ กายเณ อฺปฺลิปฺปตี ฯ เอเกก-
 โลโม โหติ เอเกกานิ โลมานิ โลมกฺุเปสุ ชาตานิ ฯ อุตฺตคฺคโลโม โหติ
 อุตฺตคฺคานิ โลมานิ ชาตานิ นีลานิ อณฺุชฺชนวณฺณานิ กุณฺณฉลาวตฺตานิ ทกฺขิณา-
 วตฺตคฺคชาตานิ ฯ พฺรหฺมชฺชคฺคโต โหติ ฯ สตฺตคฺคสฺสโต โหติ ฯ สีนฺพพฺพชฺคาโย
 โหติ ฯ ปิตฺตคฺคโร โหติ ฯ นิโรฺรชฺชปริมคฺคโล โหติ ยาวตฺตวสฺส กายเณ ฯ
 ทาวตฺตวสฺส พฺยาโม ยาวตฺตวสฺส พฺยาโม ทาวตฺตวสฺส กายเณ ฯ
 สมวณฺณกฺุณฺโ โหติ ฯ รสคฺคคฺคฺคิ โหติ ฯ สีนฺพ โหติ ฯ จตฺตาสีสนฺพโต โหติ ฯ
 สมทฺนฺโต โหติ ฯ อวิรพฺทฺนฺโต โหติ ฯ สฺสฏฺกาทาโร โหติ ฯ ปฺหุชฺชิวฺ
 โหติ ฯ พฺรหฺมสฺสโร โหติ กรวิกฺกานี โหติ ฯ อภินีลเนตฺโต โหติ ฯ
 โภปฺชฺโม โหติ ฯ อณฺุณา ภมฺกนฺตเร ชาตา โหติ โธทาตา มุทฺตลสนฺ-
 นิกาน ฯ ยํปี ภิกขเว มหาปริสสุส อณฺุณา ภมฺกนฺตเร ชาตา โหติ โธทาตา

มณฑลสนธิภา อธิปไตย ภิภูชเว มหาปริสสุต มหาปริสลกษณ ภาติ ฯ ปน
 จปร ภิภูชเว มหาปริโส อัญหีสสี่โส โหติ ฯ ยปิ ภิภูชเว มหาปริโส
 อัญหีสสี่โส โหติ อธิปไตย ภิภูชเว มหาปริสสุต มหาปริสลกษณ ภาติ ฯ
 อิมานิ โข ทานิ ภิภูชเว ทวตฺตีส มหาปริสสุต มหาปริสลกษณานิ เยถิ
 สมณนาคคตฺส มหาปริสสุต เทว ว กติโย ภานุติ อนญฺญา สเจ อการ
 อชฺวารสตี ราชธา โหติ จกฺกวตฺติ ฯ สงฺขิตฺตํ ฯ สเจ โข ปน อการสุ-
 มา อนการิยํ ปพฺพชติ อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลกเ วิวญฺจุนโห ฯ¹

คำแปล

คุณภิกษุทั้งหลาย มหาปริสลักษณะ 32 ประการนั้น เป็นไฉน ซึ่งพระมหาบุรุษ
 ประกอบแล้วย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้า
 จักรพรรดิ ฯลฯ อนึ่ง ถ้าพระมหาบุรุษนั้นเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันต์-
 สัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาที่ออกเผลออันเปิดแล้วในโลก คุณภิกษุทั้งหลาย พระมหาบุรุษใน
 โลกนี้

1. มีพระบาทประคิษฐานเป็นอันดี ภิกษุทั้งหลาย การที่พระมหาบุรุษมีพระบาท-
 ประคิษฐานเป็นอันดี นี้เป็นมหาปริสลักษณะของมหาบุรุษ ฯ

2. ๗. พื้นภายใต้ฝ่าพระบาททั้ง 2 ของพระมหาบุรุษ มีจักรเกิดขึ้น มีสีข้างละพัน
 มีกง มีคุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ภิกษุทั้งหลาย แมการที่พื้นภายใต้ฝ่าพระบาททั้ง 2 ของ
 พระมหาบุรุษ มีจักรเกิดขึ้น มีสีข้างละพัน มีกง มีคุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง นี้มหา-
 ปริสลลักษณะของพระมหาบุรุษ ฯ

¹ สยามมกุฏราชวิทยาลัย, 2502), หน้า 157-59.

3. มีสันพระบาทยาว ๗
4. มีพระองค์ลีลาว ๗
5. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ๗
6. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายกระจุกตาข่าย ๗
7. มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ ๗
8. มีพระขงมีรีเรียวกจแข็งเนื้อทราย ๗
9. เสด็จสถิตย์นอนอยู่มิไค่นอมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองอุ้มเกล้าไค้ถึงพระขานู
ทั้งสอง ๗
10. มีพระคุษะเร้นอยู่ในฝัก ๗
11. มีพระนวิวรรณคจวรรณะแห่งทองคำ คี้อมีพระคจจะ ประคจหุ่มควยทอง ๗
12. มีพระนวิละเอียค เพราะพระนวิละเอียค ขุคิละอองจึงมิตคอยู่ในพระกาย
ไค้ ๗
13. มีพระโคมชาคิเสมหนึ่ง ๗ เกิดในขุมละเสน ๗ ๗
14. มีพระโคมชาคิมิปลายชั้นซ้อนชั้นขางบน มีสีเขียว มีสีเหมือนคอกอัญชัน
ชคเป็นกษะลคทกมิดาวัญ ๗
15. มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม ๗
16. มีพระมั่งสะเต็มในที่ 7 สดาน ๗
17. มีกิงพระกายทอนบนเหมือนกิงกายทอนหน้าของสีหะ ๗
18. มีระหว่างพระอึงสะเต็ม ๗
19. มีปริมณฑลคจไม้นิโครช วาของพระองค์เทากกับพระกายของพระองค์ พระ-
กายของพระองค์ก็เทากกับวาของพระองค์ ๗
20. มีลำพระศอกอมเทากัน ๗
21. มีปลายเสนประสาธสำหรับนำรสอาหารอันดี ๗
22. มีพระหนคจคางราวสีห ๗
23. มีพระหนค 40 ซี ๗

- 24. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ๗
- 25. มีพระทนต์ไม่ห่าง ๗
- 26. มีพระทนต์ขาวงาม ๗
- 27. มีพระชีวหาใหญ่ ๗
- 28. มีพระสุรเสียงสูงเสียงแห่งพรหม ครัดมีสำเนียงกึ่งนกกกรวิก ๗
- 29. มีพระเนตรคำสนิท (คำคม) ๗
- 30. มีดวงพระเนตรคุดตาหงโค ๗
- 31. มีพระอุณาโลมบังเกิด ระหว่างพระโขนง มีสีขาวอ่อน ควระเปรียบควายนุ่น ๗
- 32. มีพระเศียรคุดประคัมด้วยกรอบพระพักตร์ ๗

คุณลักษณะทั้งหลาย แม้การที่พระมหาบุรุษมีพระเศียรคุดประคัมด้วยกรอบพระพักตร์นี้ ก็เป็นมหาปรีสลักษณะของพระมหาบุรุษนั้น ๗

คุณลักษณะทั้งหลาย มหาปรีสลักษณะ 32 ประการเหล่านี้แล ที่มหาบุรุษประกอบแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้มคฺติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ อนึ่ง ถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือนทรงผนวชเป็นบรรพชิต จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ¹

ผู้ที่มมหาปรีสลักษณะจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดินั้น อาศัยสิ่งเดียวกันที่จะทำให้บรรลุตำแหน่งทั้งสองนี้ สิ่งนั้นก็คือธรรม ดังมีหลักฐานปรากฏในรถการวรรค คัมภีร์อังคตตรนิกาย ติกนิบาต ดังนี้

¹ พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 3 ที่มฺนิกาย ปาฎิกวรรค (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้า 132-34.

[453] 14. โยปี โส ภิกขเว ราชา จกฺวตฺตึ ชฺมฺมิโก ชฺมฺมราชา
 โสปี นาม' อราชกํ จกฺกํ ปวตฺเตตฺติ ฯ เอวํ วุฑฺฒเต อญฺญตโร ภิกขุ
 ภกฺวตฺตํ เอตทโวจ โโก ปน ภนฺเต รณฺโณ จกฺวตฺติสฺส ชฺมฺมิกสฺส
 ชฺมฺมรณฺโณ ราชาคิ ฯ ชฺมฺโม ภิกขุติ ภควา อโวจ อิทฺถ ภิกขุ ราชา
 จกฺวตฺตึ ชฺมฺมิโก ชฺมฺมราชา ชฺมฺมํเขว นิสฺสาย ชฺมฺมํ สกฺกโรนฺโต
 ชฺมฺมํ ครุทฺโรนฺโต ชฺมฺมํ อปฺจายมาโน ชฺมฺมทฺชฺโช ชฺมฺมเกตุ ชฺมฺมาชิป-
 เตยฺโย ชฺมฺมิกํ ราชาวรณฺคตฺตึ สํวิทฺติ อนฺโตชนฺสุมิ ฯ ปุณฺ จ ปรั
 ภิกขุ ราชา จกฺวตฺตึ ชฺมฺมิโก ชฺมฺมราชา ชฺมฺมํเขว นิสฺสาย ชฺมฺมํ
 สกฺกโรนฺโต ชฺมฺมํ ครุทฺโรนฺโต ชฺมฺมํ อปฺจายมาโน ชฺมฺมทฺชฺโช ชฺมฺมเกตุ
 ชฺมฺมาชิปเตยฺโย ชฺมฺมิกํ ราชาวรณฺคตฺตึ สํวิทฺติ ชฺชฺติเยสฺส อนฺยฺนฺเตสฺส
 พลกายสฺสุมิ พุราหฺมณฺคตฺตึเกสฺส เนคฺมชานปฺเทสฺส สมณฺพฺราหฺมณฺเตสฺส มิคปฺกฺขีสุ ฯ
 ส โช โส ภิกขุ ราชา จกฺวตฺตึ ชฺมฺมิโก ชฺมฺมราชา ชฺมฺมํเขว
 นิสฺสาย ชฺมฺมํ สกฺกโรนฺโต ชฺมฺมํ ครุทฺโรนฺโต ชฺมฺมํ อปฺจายมาโน ชฺมฺมทฺช-
 โช ชฺมฺมเกตุ ชฺมฺมาชิปเตยฺโย ชฺมฺมิกํ ราชาวรณฺคตฺตึ สํวิทฺติวํวํ อนฺโตชน-
 สุมิ ชฺมฺมิกํ ราชาวรณฺคตฺตึ สํวิทฺติวํวํ ชฺชฺติเยสฺส อนฺยฺนฺเตสฺส พลกายสฺสุมิ
 พุราหฺมณฺคตฺตึเกสฺส เนคฺมชานปฺเทสฺส สมณฺพฺราหฺมณฺเตสฺส มิคปฺกฺขีสุ ชฺมฺมเนว
 จกฺกํ ปวตฺเตตฺติ ตํ โทติ จกฺกํ อปฺปฏิวตฺตฺติยํ เกณจิ มนุสฺสญฺเณน ปจฺจตุ-
 ทิเกน ปาณินา ฯ เอวเมว โช ภิกขุ ตถาคโต อรหํ สํมาสมฺพุทฺโธ
 ชฺมฺมิโก ชฺมฺมราชา ชฺมฺมํเขว นิสฺสาย ชฺมฺมํ สกฺกโรนฺโต ชฺมฺมํ ครุทฺโรนฺ-
 โต ชฺมฺมํ อปฺจายมาโน ชฺมฺมทฺชฺโช ชฺมฺมเกตุ ชฺมฺมาชิปเตยฺโย ชฺมฺมิกํ
 ราชาวรณฺคตฺตึ สํวิทฺติ กายกมฺมสฺมิมิ เอวรูปํ กายกมฺมํ เสวิตฺพุทฺโธ เอวรูปํ
 กายกมฺมํ น เสวิตฺพุทฺโธติ ฯ ปุณฺ จ ปรั ภิกขุ ตถาคโต อรหํ สํมา-
 สมฺพุทฺโธ ชฺมฺมิโก ชฺมฺมราชา ชฺมฺมํเขว นิสฺสาย ชฺมฺมํ สกฺกโรนฺโต ชฺมฺมํ
 ครุทฺโรนฺโต ชฺมฺมํ อปฺจายมาโน ชฺมฺมทฺชฺโช ชฺมฺมเกตุ ชฺมฺมาชิปเตยฺโย
 ชฺมฺมิกํ ราชาวรณฺคตฺตึ สํวิทฺติ วจฺจิกมฺมสฺมิมิ เอวรูปํ วจฺจิกมฺมํ เสวิตฺพุทฺโธ เอวรูปํ

วจีกรม น เสวิตัพพนติ ฯ ปุณ จ ปรี ภิกขุ ตถาคโต อรหํ สุมมา-
 สมุพฺพุโช ชมฺมิโก ชมฺมราชา ชมฺมเวย นิสฺสาย ชมฺมํ สกฺกโรนฺโต ชมฺมํ
 ครกฺกโรนฺโต ชมฺมํ อปฺจายมาโน ชมฺมทฺชโช ชมฺมเกตุ ชมฺมาชิปเตนฺนุโย
 ชมฺมิกํ รกฺขาวรณคฺคฺคฺติ สํวิทฺติ มโนกมฺมสุมี เอวรฺรูปํ มโนกมฺมํ เสวิตัพพํ
 เอวรฺรูปํ มโนกมฺมํ น เสวิตัพพนติ ฯ ส โช โส ภิกขุ ตถาคโต อรหํ
 สุมมาสมุพฺพุโช ชมฺมิโก ชมฺมราชา ชมฺมเวย นิสฺสาย ชมฺมํ สกฺกโรนฺโต
 ชมฺมํ ครกฺกโรนฺโต ชมฺมํ อปฺจายมาโน ชมฺมทฺชโช ชมฺมเกตุ ชมฺมาชิปเต-
 นฺนุโย ชมฺมิกํ รกฺขาวรณคฺคฺคฺติ สํวิทฺติวาท กายกมฺมสุมี ชมฺมิกํ รกฺขาวรณ-
 คฺคฺคฺติ สํวิทฺติวาท วจีกรมสุมี ชมฺมิกํ รกฺขาวรณคฺคฺคฺติ สํวิทฺติวาท มโนกมฺม-
 สุมี ชมฺมเมเนว อนฺตฺตฺร ชมฺมจกฺกํ ปวตฺตฺเตติ ตํ โทติ จกฺกํ อปฺปฏิวตฺต-
 ติยํ สมณฺเน วา พุราหฺมณฺเน วา เทเวเน วา มาเรเน วา พุทฺทฺหนฺนา
 วา เกนจิ วา โลกสุมินฺติ ฯ¹

คำแปล

[453] 14. คุณภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา
 ทรงยังจักรมีไชของพระราชอื่นให้เป็นไป เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูล
 ถวายพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อะไรเล่า เป็นราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ
 ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า คุณภิกษุ ธรรมเป็นราชาของ
 พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาดังนี้ แล้วไตร่ตรองไปว่า คุณภิกษุ พระ-
 เจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม
 เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัด-

¹ สุยามรฎฐสูตร เถปิฎกํ สุตฺตฺนฺตปิฎกเ อญฺจตุตฺตรนิกายสุส ปฐโม ภาค
 พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2501), หน้า 138-39.

การรักษา ป้องกันและคุ้มครองที่ประกอบด้วยธรรมไว้ในอินทฺชน ๖

คุกรภิกษุ อีกประการหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรง
อาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นเชิง มีธรรม
เป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกันและคุ้มครองที่ประกอบด้วยธรรมไว้ใน
พวกกษัตริย์ ผู้ติดตามเสด็จ ในหมู่พล ในพราหมณ์และลุดหนคี ในชาวนิกมและชาวชนบท
ในสมณะและพราหมณ์ ในเนื้อและนก คุกรภิกษุ พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็น
ธรรมราชา พระองค์นั้นแล ซึ่งอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรง
ธรรม มีธรรมเป็นเชิง มีธรรมเป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ครั้นทรงจัดการรักษาป้องกันและ
คุ้มครองที่ประกอบด้วยธรรมไว้ในอินทฺชน ในพวกกษัตริย์ผู้ติดตามเสด็จ ในหมู่พล ในพราหมณ์
และลุดหนคี ในชาวนิกมและชาวชนบท ในสมณะและพราหมณ์ ในเนื้อและนกล้วน ย่อมทรง
ใช้จักรให้เป็นไปโดยธรรมเท่านั้น จักรนั้นเป็นจักรอันมนุษย์ ซ้ำศึก หรือสัตว์ไร ๆ ให้เป็น
ไปไม่ได้ ฉนฺใด ๖

คุกรภิกษุ พระศถาคคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา
ฉนฺนั้นเหมือนกัน ทรงอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม
มีธรรมเป็นเชิง มีธรรมเป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่
ประกอบด้วยธรรมไว้ในกายกรรม วากายกรรมเช่นนี้ควรเสพ กายกรรมเช่นนี้ไม่ควรเสพ

คุกรภิกษุ อีกประการหนึ่ง พระศถาคคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงธรรม เป็น
ธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม ทรง
มีธรรมเป็นเชิง มีธรรมเป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่
ประกอบด้วยธรรมไว้ในวจีกรรมว่า วจีกรรมเช่นนี้ควรเสพ วจีกรรมเช่นนี้ไม่ควรเสพ ๖

คุกรภิกษุ อีกประการหนึ่ง พระศถาคคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงธรรม เป็น
ธรรมราชา ทรงอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มี
ธรรมเป็นเชิง มีธรรมเป็นตรา มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่
ประกอบด้วยธรรมไว้ในมโนกรรมว่า มโนกรรมเช่นนี้ควรเสพ มโนกรรมเช่นนี้ไม่ควรเสพ

คุณภิกษุ พระศาสดาทรงหันกลับมาสัมพัทธ์เจ้าพระองค์นั้นผู้ทรงธรรม เป็นธรรม-
ราชา ทรงอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรม
เป็นอง มีธรรมเป็นนรา มีธรรมเป็นใหญ่ ครั้นทรงจัดการรักษา ป้องกันและคุ้มครองที่
ประกอบด้วยธรรมไว้ในกายกรรม วาจากรรม มโนกรรมแล้ว ทรงยังธรรมจักรอันยอด
เยี่ยมให้เป็นที่ไปโดยธรรมเท่านั้น จักรนั้นเป็นจักรอันสมณะ พรหมณ์ เทวดา มาร พรหม
หรือใคร ๆ ในโลก ให้เป็นที่ไปช่วยไม่ได้¹

ธรรมของพระจักรพรรดิในที่นี้หมายถึงอะไรนั้น ในคัมภีร์มโนรถปฎิบัติ อรรถกถา-
อังกุตตรนิกาย ตักนิบาตวรรณา อธิบายคำว่าธรรมไว้ดังนี้

ตถุถ ชมฺโมติ ทสฺสกุสลกมฺมปฺลชฺชโม ฯ ชมฺมุนฺนฺติ ตเมว วุฑฺฒปฺปการํ
ชมฺมํ ฯ²

คำแปล

ในพระคำวสันั้น คำว่า ธรรม คือกุศลกรรมบถ 10 คำว่า ชมฺมํ หมายถึงธรรม
มีประการดังกล่าวนั้นนั่นเอง

กุศลกรรมบถ 10 ได้แก่อะไรบ้าง ในสังคีตสูตร คัมภีร์ที่ชนิกาย ปาฎิกวรรค
กล่าวถึงกุศลกรรมบถ 10 ไว้ดังนี้

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 12 อังกุ-
ตตรนิกาย เอก-ทก-ตักนิบาต (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้า 125-26.

² มโนรถปฎิบัติ นาม อังกุตตรนิกายอรรถกถา หุติโย ภาวโถ ทุกฺกิกจตุฏฺกนิ-
ปาตวณฺณา (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2463), หน้า 97.

คำแปล

[131] คุณกรภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยองค์ 5 ประการ ย่อมทรงยังจักรให้เป็นไปโดยธรรมที่เดียว จักรนั้นยอมเป็นจักรอันมนุษย์ผู้เป็นข้าศึกใด ๆ จะต้านทานมิได้ องค์ 5 ประการเป็นไฉน คือ พระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้ เป็นผู้ทรงรู้อุศล 1 ทรงรู้เหตุ 1 ทรงรู้ประมาณ 1 ทรงรู้จักกาล 1 ทรงรู้จักบริษัท 1 คุณกรภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยองค์ 5 ประการนี้แล ย่อมทรงยังจักรให้เป็นไปโดยธรรมที่เดียว จักรนั้นยอมเป็นจักรอันมนุษย์ผู้เป็นข้าศึกใด ๆ จะต้านทานมิได้ ฯ¹

คุณลักษณะของพระเจ้าจักรพรรดิอีกประการหนึ่งก็คือ ทรงประกอบด้วยอุทธี 4 ประการ² อุทธี 4 ประการนี้ มีกล่าวไว้ในมหาสุทฺธสฺสนสูตร ตอนพรรณนาถึงพระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะ พระเจ้าจักรพรรดิองค์หนึ่ง ดังนี้

[171] ราชา อานนุท มหาสุทฺธสฺสน โฉนฺทึ อิตฺถึทึ สมณฺนาคโต โททึ ฯ
กตมาหิ จตุทึ อิตฺถึทึ ฯ

อิชานนุท ราชา มหาสุทฺธสฺสน อภิรุโป อโหสิ ทสฺสนึโย ปาสาทิโก
ปรมาเย วุณฺณโปฏฺฐรตาย สมณฺนาคโต อติวีย อญฺญเอทึ มนุสฺเสทึ ฯ ราชา
อานนุท มหาสุทฺธสฺสน อิมาย ปฐฺมมาย อิตฺถึทึยา สมณฺนาคโต อโหสิ ฯ

[172] ปุณฺ จปรํ อานนุท ราชา มหาสุทฺธสฺสน ทึมายุโก อโหสิ
จิรภูริทึโก อติวีย อญฺญเอทึ มนุสฺเสทึ ฯ ราชา อานนุท มหาสุทฺธสฺสน อิมาย
หุติยาย อิตฺถึทึยา สมณฺนาคโต อโหสิ ฯ

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 22 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 14 อังคุตตร-
นิกาย ปัจจก-ฉักกนิบาต (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้า 151.

² อุทธี ในที่นี้ เป็นศัพท์เฉพาะ มีความหมายเท่ากับอิทธิ แปลว่า ตามความสำเร็จ
มิได้หมายถึงการแสดงปาฏิหาริย์

[173] ปุณ จปร อานนท ราชชา มหาสุทสุสโน อปฺปาพาทิ อโหสิ
 อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คณินิยา สมมุนาคโต นาทิสิตาย นาจจุนฺหาย
 อติวิย อญฺเฐหิ มนฺสุเสหิ ฯ ราชชา อานนท มหาสุทสุสโน อิมาย คตฺติยาย
 อิทฺธิยา สมมุนาคโต อโหสิ ฯ

[174] ปุณ จปร อานนท ราชชา มหาสุทสุสโน พุราหฺมณคหปติกานํ
 ปิโย อโหสิ มนาโป ฯ เสยฺยถาปิ อานนท ปิตา ปุตฺตานํ ปิโย โหติ
 มนาโป เอวเมว โข อานนท ราชชา มหาสุทสุสโน พุราหฺมณคหปติกานํ
 ปิโย อโหสิ มนาโป ฯ ญฺเฐปิ ปณ อานนท มหาสุทสุสนฺตฺส พุราหฺมณ-
 คหปติกา ปิยา อเหตุํ มนาปา ฯ เสยฺยถาปิ อานนท ปิตุ ปุตฺตา ปิยา
 โหนฺติ มนาปา เอวเมว โข อานนท ญฺเฐปิ มหาสุทสุสนฺตฺส พุราหฺมณ-
 คหปติกา ปิยา อเหตุํ มนาปา ฯ ญฺเฐปฺพุพฺพิ อานนท ราชชา มหาสุทสุสโน
 จตฺรฺงคินิยา เสนาย อญฺยานญฺมึ นิญฺยาสี ฯ อถ โข อานนท พุราหฺมณคหปติกา
 ราชานํ มหาสุทสุสนํ อปฺสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ อตฺรมาโน เทว ยาหิ ยถา
 คํ มยฺ จิรตฺรํ ปฺสุเสยฺยามาติ ฯ ราชชาปิ อานนท มหาสุทสุสโน สารถิ
 อามนฺเตสิ อตฺรมาโน สารถิ รมํ เปเสหิ ยถา อหํ พุราหฺมณคหปติเก
 จิรตฺรํ ปฺสุเสยฺยญฺติ ฯ ราชชา อานนท มหาสุทสุสโน อิมาย จตฺตฺถาย อิทฺธิยา
 สมมุนาคโต อโหสิ ฯ ราชชา อานนท มหาสุทสุสโน อิมาย จตฺติ อิทฺธิ
 สมมุนาคโต อโหสิ ฯ¹

¹ สุยามภฺรฺสุสฺส เตปิฏกํ สุตฺตฺนตฺปิฏเก ทิมฺนิกายสุสฺส มหาวคฺโค (พระนคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2501), หน้า 204-06.

คำแปล

[171] กุฎิอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสะ ทรงประกอบด้วยฤทธิ 4 ประการ ฤทธิ 4 ประการ เป็นไฉน ฯ

กุฎิอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสะมีพระรูปงามนำดู น่าเลื่อมใส กอปรด้วยผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก เกินความมนุษย์อื่น ๆ กุฎิอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสะ ทรงประกอบด้วยฤทธิ เป็นที่หนึ่ง ฯ

[172] กุฎิอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทิสสะเป็นผู้มีพระชนม์มัยนาคำรงอยู่สิ้นกาลนานกว่ามนุษย์เหล่าอื่นยิ่งนัก กุฎิอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสะ ทรงประกอบด้วยฤทธิเป็นที่สอง ฯ

[173] กุฎิอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทิสสะทรงมีพระโรคาพาชน้อย มีทกชนอย ประกอบด้วยไพศาคุณเกินทั่วปากสม่าเสมอ ไม่เขินนัก ไม่รอนัก เกินความมนุษย์เหล่าอื่น กุฎิอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสะทรงประกอบด้วยฤทธิเป็นที่สาม ฯ

[174] กุฎิอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทิสสะเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอใจของพวกพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เหมือนอย่างบิคายอมเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอใจของบุตรทั้งหลายฉันใด พระเจ้ามหาสุทิสสะก็เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอใจของพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายฉันนั้น กุฎิอานนท์ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอใจของพระเจ้ามหาสุทิสสะ เหมือนอย่างบุตรยอมเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอใจของบิดา ฉันใด พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายก็เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอใจของพระเจ้ามหาสุทิสสะ ฉันนั้น กุฎิอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทิสสะเสด็จออกประพาส พระราชอุทยานควยจาตุรงคเสนา ลำดับนั้น พวกพราหมณ์และคฤหบดีเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์อย่าควนเสด็จไป พวกข้าพระพุทธเจ้าจักได้เห็นพระองค์นาน ๆ กุฎิอานนท์ ฝ่ายพระเจ้ามหาสุทิสสะตรัสเตือนสารถิว่าจงขั้บรรดา ฯ เราจะพึงไค้ดูพวกพราหมณ์และคฤหบดีนาน ๆ กุฎิอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสะทรงประกอบ

ควยฤๅษณ์เป็นพี่พี่ พระเจ้ามหาสหัสสนะทรงประกอบควยฤๅษณ์ 4 ประการนี้ ฯ¹

5.2 คุณลักษณะของพระจักรพรรดิในวรรณคดีสันสกฤต

วาลมิกิ กวีเอกของอินเดีย ได้ประพันธ์วรรณคดีมหากาพย์สันสกฤตเล่มหนึ่ง ชื่อเรื่อง รามายณะ เพื่อสวดศิวิบริษณุกลาหาญและทรงคุณความดียิ่ง วิบริษณุพระองค์นั้นคือ พระราม ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพระจักรพรรดิองค์หนึ่งของอินเดีย วาลมิกิได้สรรเสริญความเป็นพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ของพระรามไว้ในตอน 1 ของอโยชยากัณฑ์ว่า

rāmo lokābhirāmo' yam śāuryavīryaparākramāih /
prajāpālanasamyukto na rāgopahatendriyah // 44 //

พระรามพระองค์นี้ทรงเป็นความอภิรมย์ของโลกด้วยความเป็นวีริษณุ ความมีอำนาจและความกล้าหาญ พระองค์ทรงตั้งมั่นในการปกปักรักษาประชาชน พระองค์มิได้ทรงเป็นผู้มีอินทรีย์อันราคะมีอำนาจเหนือ

śaktastrāilokyamapyeko bhoktum kim nu mahimimām /
nāsyā krodhaḥ prasādaśca nirartha' stī kadācana // 45 //

พระองค์สามารถปกครองเพียงโลกนี้เท่านั้นหรือ ? แม้ทั้งสามโลก พระองค์เพียงผู้เดียวก็สามารถปกครองได้ ไม่ว่าในกาลใดก็ตาม ไม่มีความโกรธและความเมตตาของพระองค์ที่ไรผล

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 10 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 2 ทีฆนิกาย มทวารวรรค (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), หน้า 166-67.

² Vālmīki, Rāmāyana (Madras : M.L.J. Press, 1958), p. 108.

พระรามคือพระราชาในอุดมคติของชาวอินเดีย คุณสมบัติของพระองค์มีกล่าวไว้ใน
 อุตตรกัณฑ์ สรรคที่ 11 ของบทแทรก ซึ่งเป็นเรื่องราวตอนที่สุนัขเข้ามากราบทูลร้องทุกข์
 ในตอนต้นเรื่อง สุนัขโคสดูคือพระรามควยบทโคลก ดังต่อไปนี้

praveṣṭum nātra śakṣyāmo dharmo vighrahavānṛpaḥ /
 satyavādī raṇapaṭuḥ sarvabhūtahite rataḥ // 22 //
 śāḍguṇyasya padam vetti nītikartā sa rāghavaḥ /
 sarvajñāḥ sarvadarśī ca rāmo ramayatām varah // 23 // ¹

พระราชาคือพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏวาง พวกข้าพระพุทธเจ้าจักไม่สามารถเพื่อจะเข้าไป
 ๗ ทัศน์ พระรามผู้สืบเชื้อสายมาจากกรมพระองค์นั้นทรงเป็นผู้มีวาจาสัตย์ ผู้เยี่ยมแหลมใน
 การสงคราม ผู้ขึ้นชมนิยมในประโยชน์ของสัตว์โลกทั้งปวง ทรงทราบบทแห่งคุณธรรม 6
 ประการ ² ทรงเป็นผู้สร้างหลักจริยศาสตร์ ทรงเป็นสัตย์พินุญ ทรงเป็นผู้เห็นสิ่งทั้งปวง
 และทรงเป็นผู้ประเสริฐสุดแห่งบรรดาผู้ที่ให้ความชื่นชมนิยมดังทั้งหลาย

และในอีกตอน 1 ของสรรคที่ 12 ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพระราชาในอุดมคติ
 ไว้ดังนี้

athāpaśyata tatrasthaṃ rāmaṃ śvā bhinnamastakaḥ /
 rājā supṭeṣu jāgarti rājā pālayati prajāḥ // 3 //

¹ Ibid., p. 1038.

² บทแห่งคุณธรรม 6 ประการ มีกล่าวไว้ในสรรคที่ 33 อโยธยากัณฑ์ โศลก-
 บทที่ 12 ดังนี้

ānṛśamsyamanukrośaḥ śrutam śīlam damaḥ śamaḥ /
 rāghavaṃ śobhayāntyete śāḍguṇāḥ pūruṣarṣabham // 12 //

คุณ 6 ประการเหล่านี้ คือความเมตตากรุณา ความอ่อนโยน ความรู้ ความมีศีล
 ความขมใจ และความสงบ ทำให้พระรามผู้ทรงเป็นบุรุษที่เลิศงดงาม.

ลำดับนั้น สุนัขผู้มีศีรษะแตกเห็นพระรามประทับอยู่ ณ ที่นั้น จึงกราบบังคมทูลว่า
 "ในขณะที่คนอื่น ๆ นอนหลับ พระราชาทรงตื่น พระราชาทรงปกป้องรักษาประชาชน"

rājā kartā ca goptā ca sarvasya jagataḥ pitā /
 rājā kālo yugam cāiva rājā sarvamidam jagat // 4 //

พระราชาคือ ผู้ทำ คือผู้คุ้มครอง คือบิดาของสัตว์โลกทั้งสิ้น พระราชาคือกาล
 คือ ยุค และพระราชาคือ โลกทั้งปวง

nītyā sunītayā rājā dharmam rakṣati rakṣitā /
 yadā na pālayedrājā kṣipram naśyanti vāi prajāḥ // 5 //

พระราชาคือ ผู้รักษา ขอมรักษาธรรมด้วยนโยบายการปกครองอันดีงามในกาลใด
 พระราชาไม่คุ้มครอง ในกาลนั้น ประชาชนจะขอย้ายอย่างรวดเร็ว

dhāraṇāddharmamityāhurdharmena vidhṛtāḥ prajāḥ /
 yasmāddhārayate sarvam trāilokyam sacarācaram // 6 //

ประชาชนผู้ได้รับการทรงไว้ด้วยธรรม กล่าวว่า "พระราชาทรงสั่งทั้งปวง ทรง
 สามโลก พร้อมทั้งสิ่งที่เคลื่อนไหวได้ และเคลื่อนไหวไม่ได้ ไว้ได้เนื่องจากเหตุใด ก็
 เนื่องมาจากการทรงไว้ซึ่งธรรมะ"

dhāraṇāddhi dviṣām cāiva dharmenāraṅjayan prajāḥ /
 tasmāddhāraṇamityuktam sa dharmā itī niścayaḥ // 7 //

ประชาชนมีความสขด้วยธรรมะ เพราะการกักไว้ซึ่งศัตรูทั้งหลาย ดังนั้น ขอยุติ-
 จึงมีว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะ คือ ธรรมะ

eṣa rājan paro dharmā phalavān pretya rāghava
na hi dharmādbhavet kimcidduṣprāpamiti me matih // 8 //

ข้าแต่พระราชา สิ่งที่ประเสริฐสุด คือ ชรรมะ ข้าแต่พระรามพ ชรรมะมีผลเมื่อ
ล่วงลับไปแล้ว ความคิดเห็นของข้าพระพุทธเจามีอยู่ว่า ชรรมะเป็นสิ่งที่หายากที่สุด

dānaṃ dayā satāṃ pūjā vyavahāreṣu cārjavam /
eṣa rāma paro dharmo rakṣanāt pretya ceḥa ca // 9 //

ข้าแต่พระราม เพราะการคุ้มครองทั้งในโลกนี้และโลกหน้า สิ่งนี้คือ ท่าน
ความเมตตากรุณา การบูชาคนดี และความซื่อตรงในการกระทำทั้งหลาย จึงเป็นชรรมะที่
ประเสริฐสุด

tvam pramāṇaṃ pramāṇānāmasi rāghava suvrata /
viditaścāiva te dharmāḥ sadbhirācaritastu vāi // 10 //

ข้าแต่พระรามพผู้มีพรตอันตั้งงาม พระองค์คืออำนาจของอำนาจทั้งหลาย ชรรมะ
ของพระองค์เป็นชรรมะอันคนดีเข้าใจ และปฏิบัติตามได้

dharmānāṃ tvam paraṃ dhāma guṇānāṃ sāgaropamaḥ /
ajñānācca mayā rājannuktastvam rājasattama // 11 //

ข้าแต่พระราชา พระองค์คือที่ตั้งอันประเสริฐสุดของชรรมะทั้งหลาย พระองค์มี
อุปมา คือห้วงสาครของคนความดี ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐสุด ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูล
พระองค์ก็เพราะความไม่รู้

dharmena rāṣṭraṃ vindeta dharmenāivānupālayet /
dharmāccharanyatām yāti rājā sarvabhayāpahāḥ // 14 // ¹

พระราชชาฎุขจักกัยทั้งปวงพึงไ้ราชอาณาจักรด้วยธรรม พึงคุ้มครองราชอาณาจักรด้วยธรรม และพระองค์เสด็จสู่ความเป็นที่พึงเพราะธรรม

"มหากาฐะ" เป็นมหากาฐะเรื่องหนึ่งของอินเดีย ในมหากาฐะเรื่องนี้ พระเจ้ายชิษฐีรทรงเป็นพระจักรพรรดิผู้ครองโลกด้วยธรรมะ ดังปรากฏหลักฐานจากโคลกบทที่ 10 ในอัยายที่ 1 ของศานติบรรพ ดังนี้

bhavatā bāhuvīryeṇa prasādānmādhavasya ca /
jiteyamavaniḥ kṛtsnā dharmeṇa ca yuthiṣṭhira // 10 // ¹

ข้าแต่ยชิษฐีร ด้วยกำลังแขนของพระองค์ ด้วยพระเมตตาการุณาของพระกฤษณะ และด้วยธรรมะ พระองค์จึงได้ชนะโลกนทั้งปวง

ใน "มหากาฐะ" พระราชชาฎุขปรารถนาจะครองโลก ต้องทำพิธีอัสวเมธพันครั้ง แต่ถาจะไม่ทำพิธีอัสวเมธ ก็สามารจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิได้ด้วยเหตุอีกอย่าง 1 ดังใจความของโคลกบทที่ 23 อัยายที่ 1 ของอาศรมวาสิกบรรพ กล่าวไว้ดังนี้

aśvamedhasahasreṇa yo yajet pṛthivīpatiḥ /
pālayed vāpi dharmeṇa prajāstulyaṃ phalaṃ labhet // 23 // ²

¹ Mahābhārata, (Gorakhpura : Gītā Press, 1957), III, p. 319.

² Ibid., IV, p. 402.

พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงบวงสรวงด้วยพิธีอัฐวเมธพันครั้ง หรือพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรง
ปกครองปวงประชาด้วยธรรมะ ทั้งสองพระองค์จะทรงได้รับผลเท่าเทียมสมกัน

ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะ พระราชาผู้ครองโลกจะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติ
ดังนี้

vidyāvinīto rājā hi prajānām vinaye rataḥ /
ananyām pṛthivīm bhunkte sarvabhūtahite rataḥ // 18 // ¹

อนึ่ง พระราชาผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยกิลปวิทยา ทรงพอพระทัยในระเบียบวินัย
ของประชาชน ทรงยินดีในहितประโยชน์ของสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ย่อมจะได้ครอบครอง
โลกที่ไม่มีโลกใดเสมอเหมือน

และพระองค์จะต้องทรงมีปณิธานดังนี้ คือ

prajāśukhe sukham rājñāḥ prajānām ca hite hitam /
nātmapriyam hitam rājñāḥ prajānām tu priyam hitam // 39 //

ความสุขของพระราชาอยู่ในความสุขของประชาชน สวัสดิภาพของพระองค์อยู่ใน
สวัสดิภาพของประชาชนด้วย สวัสดิภาพของพระราชามิใช่สิ่งอันเป็นที่พอพระทัยของพระองค์
เอง แต่สวัสดิภาพคือสิ่งอันเป็นที่พอใจของประชาชน.

¹ Kāuṭilya, Arthasāstra (Lahore : The Bombay Sanskrit Press,
1923), p. 7.

² Ibid., p. 24.